

SMUK PÉTER

*dékán, egyetemi tanár**SZE Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar*

Szólás, szabadság, egyetem

ABSZTRAKT

A klasszikus megközelítés az egyetemi szólásszabadságot az akadémiai szabadság összefüggésében tárgyalja, azonban számos új keletű fejlemény felhívja a figyelmet arra, hogy a kérdéssel tágabb perspektívában kell foglalkoznunk. Ez a tanulmány áttekinti azokat a szempontokat, amelyek bizonyos esetekben az alkotmányosan garantált szólásszabadságot kihívások elé helyezik. Az oktatói (tantermi) szólás szabadsága mellett ugyanis felmerül az amerikai befolyás hatására kialakult „safe space” problémája vagy az egyetemi polgárok politikai tevékenységének kérdése, illetve külső szereplők kampuszon való szólásának lehetőségei. E kérdések tárgyalására magyar és nemzetközi példákat hozunk, elsősorban az egyetemek belső és etikai szabályzataiból

Kulcsszavak: véleményszabadság ■ egyetem ■ safe space
■ akadémiai szabadság ■ etikai szabályzatok

A véleménynyilvánítás szabadságjogát az Alkotmánybíróság az európai trendeknek megfelelően erős védelem alá helyezi, abban az értelemben, hogy a vélemény kinyilvánításának klasszikus és sajátos módjait, tereit, eszközeit és kontextusait is figyelembe veszi.^[1] Az egyetemeket nekünk is komplex térnek kell tekinteni, ahol több formában, több és változatos jogállású szereplő szólal meg, és feltehető, hogy ezen véleménynyilvánítások védelme, illetve korlátozása esetenként speciális mérlegelést igényelhet. Az alkotmánytani felfogás szerint a véleménynyilvánítás szabadsága a tudomány és tanítás szabadságának is anyajoga.

[1] Koltay, 2021, 37–93.

I. AZ ALKOTMÁNYOK KÍNÁLTA VÉDELEM

Röviden, a tudomány szabadságának alkotmányos védelme azt kívánja kifejezni, hogy a társadalom „tudományos” alrendszere más, tőle sokszor idegen befolyástól mentesen működhessen. A tudományos tudás felhalmozása, alkalmazása és terjesztése ugyanis olyan társadalmi érték, amely a megfelelő közösségi döntések és a közösség biztonságának, jólétének záloga lehet. Ugyanakkor a szakértői vagy tudományos tudás egyes közpolitikai döntéseket is meghatározhat, azonban a közpolitikai (*policy*) döntéseket politikai (*politics*) megfontolások is befolyásolják. Ebben a körben válhat valóssá ez a negatív hatású visszacsatolás, ám akár a császári–egyházi hatalmak, akár a modern kor gazdasági vagy pártpolitikai érdekei jelentik a kihívást, a tudományos igazságnak a közhatalomtól eltérő igazolási alapjai vannak.

Az egyetemeket a legmagasabb szintű felsőoktatási tevékenység intézményeinek, intézményesült tereinek tekintjük. Ezt a színvonalat akkor tudják képviselni, amennyiben az oktatási tevékenység szerves velejárója a tudományos-kutatási tevékenység. Az egyetemi polgárok (oktatók, kutatók, hallgatók) a kutatási eredményeket a tanteremben is megjelenítik, felhasználják, biztosítva ezzel az innovatív tudásfelhalmozás folyamatosságát, naprakészségét.^[2] A tanteremben a tudományos tudásnak a valósággal való kapcsolata a valódi mércéje. Amikor elszakad a valóságtól (hamis összefüggést vagy elmaradott tudást tükröz), akkor ennek megfelelően kell az oktatásban is megjeleníteni vagy abból kihagyni. A tudományos élet szereplőinek szabadsága abban áll, hogy ezekben a kérdésekben a tudományos módszertani szabályoknak megfelelően, és ne más, rendszeridegen (pártpolitikai, gazdasági, vallási stb.) szempontok szerint döntsének.

A tudományos élet szabadsága mind nemzeti, mind nemzetközi szinten alkotmányos védelmet élvez. Az Európai Unió Alapjogi Chartája (13. cikk) szerint a művészetek és a tudományos kutatás szabadok a korlátozásoktól, az akadémiai szabadságot tiszteletben kell tartani. Tobias Lock szerint az akadémiai szabadság a beszéd szempontjain túlmenően is védelmet nyújt: „az akadémiai szabadság szólásjogi aspektusa az EJEE 10. cikkében gyökerezik (...), de tovább megy, és magában foglalja a tudományos kutatás szabadságát, amely - ha pl. nem publikált - nem feltétlenül rendelkezik szólásjogi komponenssel. Nemcsak a kutatást, hanem az akadémiai tanítás szabadságát is védi. A tudományos szabadság személyi hatálya nem korlátozódik az egyetemeken foglalkoztatott és általánosan »akadémiai« nevezett személyekre, hanem mindenkit véd, aki tudományos kutatást folytat vagy kíván folytatni.”^[3] A „korlátozásoktól mentes” akadémiai szabadság szerinte még mindig bizonyos korlátozásoknak lehet alávetve, mivel a publikációkat az akadémiai normák alapján vizsgálják felül.

Az akadémiai szabadság bizonyos aspektusai különböző európai országok

[2] Ld.: Recommendation CM/Rec(2007)6 of the Committee of Ministers to member states on the public responsibility for higher education and research; G. Karácsony, 2006; valamint Post, 2013.

[3] Lock, 2019, 2140-2141.

alkotmányaiban is megjelennek. A német alaptörvény – a véleménynyilvánítás szabadsága mellett – kimondja, hogy „A művészetek és a tudományok, a kutatás és az oktatás szabadok. A tanítás szabadsága senkit sem mentesít az alkotmány iránti hűség alól” (5. cikk). A spanyol alkotmány elismeri az egyetemek autonómiáját, a törvényben meghatározott feltételek mellett (27. cikk, 10.), míg az állam „kizárólagos hatáskörrel rendelkezik ... a tudományos fokozatok és szakmai képesítések megszerzésére, kiadására és egységesítésére vonatkozó feltételek szabályozására” (149. xxx. cikk). Az olasz alkotmány garantálja, hogy „a felsőoktatási intézmények, egyetemek és akadémiák az állami törvények által meghatározott keretek között jogosultak saját szabályzatot alkotni” (33. cikk (5) bekezdés).

A magyar Alaptörvény X. cikke is összeköti a kutatás és a tanítás szabadságát: „Magyarország biztosítja a tudományos kutatás és művészeti alkotás szabadságát, továbbá - a lehető legmagasabb szintű tudás megszerzése érdekében - a tanulás, valamint törvényben meghatározott keretek között a tanítás szabadságát. Tudományos igazság kérdésében az állam nem jogosult dönteni, tudományos kutatások értékelésére kizárólag a tudomány művelői jogosultak.” A törvényi keretekre utalást tovább fejtve, a nemzeti felsőoktatásról szóló 2011. évi CCIV. törvény (Nftv.) értelmében „Az oktatói munkakörben foglalkoztatottat megilleti az a jog, hogy világnézete és értékrendje szerint végezze oktatói munkáját, anélkül, hogy annak elfogadására kényszerítené vagy készítené a hallgatót, a képzési program keretei között meghatározza az oktatott tananyagot, megválassza az általa alkalmazott oktatási és képzési módszereket. (...) Az oktatással kapcsolatos feladatokat ellátó kötelessége, hogy az ismereteket tárgyilagosan és többoldalúan közvetítse, a jóváhagyott tanterv szerint oktasson és értékeljen, a hallgató emberi méltóságát és jogait tiszteletben tartsa; az oktató tevékenysége során vegye figyelembe a hallgató egyéni képességét, tehetségét, fogyatékosságát.” (35.§).

II. EGYETEMI ELVÁRÁSOK VS. SZÓLÁSSZABADSÁG?

A tudományos élet szabadságát és a véleménynyilvánítás szabadságát nagymértékben befolyásolják és szabályozzák a felsőoktatási intézmények belső normái. A magatartási vagy etikai kódexek elsősorban az egyetemi polgárok viselkedési normáiként szolgálhatnak, de adott esetben a bíróságok előtt is meg kell állniuk a helyüket.

Először is felmerül, hogy a felsőoktatási intézmény szakmai elvárásai lehetnek-e ellentétesek a tudomány szabadságával. Az egyetemek a foglalkoztatási követelmények meghatározásakor a tudomány képviselőinek körébe tartoznak. A törvényi belépőszint Magyarországon mindössze a mesterfokozat, illetve a doktori képzés megkezdése (Nftv. 25.§ (1) és 28.§ (1) bek.), ám a plagizált, tudománytalan vagy szakmaitlan nézeteket valló munkatársak nem számíthatnak

védelemre a kampuszon a szólásszabadság vagy a tudomány szabadsága címén. Hasonlóképp a munkaidőre, oktatásra fordítandó időre stb. vonatkozó szabályok megsértése esetén sem. Érdekes felvetés lehet, hogy a munkaviszonyra vonatkozó egyes „általános” elvárások képesek-e érdemben a kutatási tevékenység szabadságát korlátozni. Pl. egyes munkaegészségügyi vagy etikai szabályok ütközhetnek „forradalmian új” kísérletekkel. Az emberi méltósághoz való jog azonban már alkotmányos korlátját jelenti pl. az emberen végzett kísérleteknek, amint azt explicit rögzíti az Alaptörvény III. cikk (2) bekezdése is.

Az oktatói-kutatói foglalkozás fenntartása, illetve az előmenetel feltételrendszere is nagyrészt a tudományos közéletben való eredményességhez kötődik. A tudományos, egyetemi fokozatok megszerzése (PhD, habilitáció, nagydoktori, professzori kinevezés) ráadásul olyan eljárásokban történik, amelyekben az egyetemen kívülről érkező, de akadémiai résztvevők is vannak. Az egyetemek követelményei közül az oktatók önképzését előíró szabályokat említhetjük még, a Széchenyi István Egyetem etikai kódexe szóhasználatával például: „Az oktató felelőssége, hogy olyan munkakört, feladatot vállaljon el, amelynek betöltésére, illetve megoldására szakmailag felkészült (...) A színvonalas szakmai munkavégzés érdekében kötelessége a hazai és nemzetközi szakirodalom folyamatos nyomonkövetése és a rendszeres önképzés” (3.§ (7) bek.).

A tudományos-akadémiai szféra klasszikus ideálja szerint öntörvényű, és noha időnként paradigmaváltásokkal felgyorsuló időszakokat él meg, különösen egyes tudományterületeken, konzervatívabb metódusok jellemzőek. Bizonyos kutatási programok nem tervezhetőek gépies pontossággal, a tudományos eredmények produkálásának pedig megannyi, a kutató munkavégzésétől független változója lehet. Ehhez képest a 21. századi egyetemek, mint tudásközpontok, nemzetközi versenyre, társadalmi-gazdasági kapcsolatokra és önfenntartásra is ösztönzött intézmények, és úgy is, mint munkáltatók, olyan működési elveket kezdtek el követni, amelyek a kutatói tevékenységet számszerűsített, indikátorokkal programozható munkaviszonynak tekintik.^[4] A tudományfelfogásunk próbája is lehet, hogy ezek a státuszkérdések vajon milyen hatással lesznek az akadémiai élet színvonalára, szabadságára – akkor is, ha az intézmények helyesen felfogott érdeke, hogy a munkatársaik számára az ilyen, tudományos termékenységhez és sikerhez vezető úton minden támogatást megadjanak.

Az egyetemek azon elvárását természetesnek tarthatjuk, hogy munkatársaik, polgáraik véleménynyilvánítása ne sértse az intézmény jó hírnevét, akár az egyetemen történő, akár azon kívüli megnyilvánulásokról van szó.^[5] A PTE a belső és a külső kommunikáció egységét alapelveként fogalmazza meg: „A belső szervezeti kommunikációban kevésbé fontos szempont, hogy az egyetemünk

[4] Fleming, 2021 művét összefoglalja és kritizálja: Dombrovszki, 2022.

[5] SZE Etikai Kódex 2.§ (4) bek. d. (a Kódex belső hálózaton érhető el); ELTE Etikai Kódex Alapvető szabályok 5., illetve általában: a Munka Törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény (Mt.) 8.§ (3) bek. Jelen dolgozat szempontjából nem emeljük ki az Mt. alapján illetve a közalkalmazotti státuszban foglalkoztatottak jogállása közötti különbségeket.

sajátos karakterét mindenkor hangsúlyosan megjelenítse a dolgozó, hiszen a partnerünk esetében feltételezzük ennek ismeretét, ugyanakkor helytelen, ha jelentős formai és stílusbeli különbség van a belső és a külső kommunikáció között.”^[6] Van, aki az egyetemi és a vállalati kommunikációs logika összecsúszását is kritizálja, lévén az egyetemek a felhalmozott tudás és a polgárok akadémiai szereplései miatt kevésbé lehetnek el- vagy bezárkózóak.^[7]

Az oktató-kutató megnyilvánulásai legyenek szakszerűek, esetleges politikai tevékenységét jól felismerhetően válassza el egyetemi tevékenységétől. Politika-ilag releváns témák felvetése sokszor szükségszerű a felsőoktatásban, például a politológia vagy egyes jogterületek oktatása során. Az akadémiai szabadsággal megfér, hogy az oktató az egyetemen kívül akár nyilvános politikai szerepet vállal, ezzel világnézetét közismertté teszi. Mivel azonban a katedrán való szereplésnek szakmailag megalapozottnak kell lennie, ez elméletileg nagyjából eleve kizárja az elfogult, és így egyoldalúságában hamis pártpolitikai üzenetek közvetítését. Max Weber klasszikus szavaival: „Mert a gyakorlati politikai állásfoglalás és a politikai képződmények és pártállások tudományos elemzése két dolog. Aki népgyűlésen beszél demokráciáról, az nem rejti véka alá személyes állásfoglalását, sőt akkor átkozott kötelessége és tartozása épp az, hogy jól láthatóan színt valljon. Szavai nem a tudományos elemzés, hanem a többiek állásfoglalására irányuló politikai toborzás eszközei; nem ekevasak a szemlélődő gondolkodás talajának fellazítására, hanem kardok az ellenféllel szemben: harci eszközök. Ezzel szemben előadás során vagy a tanteremben botrány volna így forgatni a szót.”^[8]

Pártpolitikai megnyilvánulások mellett nyilvánvalóan a jogsértő, kirekesztő, obszcén stb. beszéd korlátait is általában elfogadjuk. Erre vonatkozó „példákat” az oktató úgy hozzon, hogy ezek jellege legyen egyértelmű. Az akadémiai szabadság alkalmazását az oktatói szólásszabadságra az „akadémiai” minőség megtartásával javasoljuk. A tantermi diskurzusok során kényes kommunikációs szituációt a hallgatók hozzászólásai is teremthetnek. Az oktatótól az várható el, hogy ezen viták és beszélgetések moderálása során tegye nyilvánvalóvá a véleménynyilvánítás fentebb vázolt kereteit, illetve igyekezzen elkerülni, hogy a vita végén elvarratlan szálak, különösen kirekesztő, zaklató stb. szövegek maradjanak a levegőben.^[9]

Az etikai szabályzatokban a pártpolitikai tevékenység kizárása általános követelményként jelentkezik. Az ELTE elvárja az oktatási, kutatási tevékenység pártpolitikailag semleges végzését (Etikai kódex, 9. pont). A Bécsi Egyetem kódexe^[10] (2. pont) az „akadémiai integritást” helyezi kiemelt értéként a polgárai elé, amelynek kockázatától mindenkinek tartózkodnia kell. A pozsonyi Comenius

[6] PTE: Kommunikációs és magatartási kézikönyv.

[7] Gödri, 2022.

[8] Ld. Weber, é.n.

[9] McAvoy, 2019, 90-92.

[10] Code of Conduct of the University of Vienna.

Egyetemen mindenkinek tartania kell magát a „politikai semlegesség” szabályaihoz (Etikai kódex 2. cikk (2) bek. o) pont).^[11] Talán legbővebb a Széchenyi Egyetem leírása: „Az egyetemi polgárok az intézményen belül pártpolitikai tevékenységet és agitációt nem végezhetnek, politikai tartalmú propagandát nem folytathatnak, propagandaanyagot nem terjeszthetnek. A tanórákon az oktatóknak és hallgatóknak egyaránt tartózkodniuk kell – a tananyagtól függetlenül – a pártpolitikai megnyilatkozásoktól. Politikai szerepvállalás esetén az egyetemi polgárnak ügyelnie kell arra, hogy: a. politikai aktivitását időben és térben határozottan elkülönítse oktatói és kutatói tevékenységétől; b. ne keltse azt a látszatot, hogy az Egyetem elkötelezett valamely párt vagy politikai irányzat mellett; c. ne csatlakozzon olyan csoporthoz, irányzathoz, mozgalomhoz, amelynek célja, tevékenysége ellentétes az Egyetem Küldetésnyilatkozatában megfogalmazottakkal, az Egyetem céljaival és érdekével” (Etikai kódex, 2.§ (5) bek.).

III. TOVÁBBI ASPEKTUSOK

Az utóbbi évtizedek hangos témájává vált a különösen az Egyesült Államok egyetemein tapasztalt jelenség: több hallgatói mozgalom „biztonságos teret” (*safe space*) igényelt, a hallgatók érzékenységének különös figyelembevételét követelte.^[12] Egyes kampuszokon a keményebb hangvételű külső előadók előadása ellen keményen tiltakoztak hallgatói csoportok, és igényt fogalmaztak meg arra, hogy az ilyen előadók és eszmék egyszerűen ne jelenhessenek meg az egyetemen. Továbbá sokan előzetes figyelmeztetést igényelnek a „bántónak mondható” tartalom tantermi közlése előtt: „*trigger warning*” hangozzon el még a tananyaghoz tartozó tartalmak (pl. erőszakos bűncselekmények) tárgyalása során is. Olyan erős a bántalmazás elleni védelem iránti vágy, hogy egyes szófordulatok, hangsúlyok alkalmazása is megbélyegzőnek érződik sok hallgatóban, ezért ilyen kifejezésektől mentes, biztonságos teret igényelnek.

Európai szemmel a szólásszabadság sokkal tágabb védelme az amerikai alkotmány alapján fontos szempont lehet. Néhány sajátosságot a náci gyűlöletbeszéd vagy zászlóégetés kapcsán a szakirodalom úgy értékeli, hogy az európai paradigma sokkal több teret enged az emberi méltóság, esetleg más értékek védelmének a szólásszabadsággal szemben.^[13] Amerikai szerzők felhívják a figyelmet, hogy a kampuszaikon „tiltott véleménynyilvánítás nem feltétlenül illeszthető be a véleménynyilvánítás hagyományosan nem védett (azaz a támadó szavak, az uszítás, a valós fenyegetés vagy az obszcenitás) kategóriáiba, illetve nem feltétlenül éri el azok szintjét, bár némely esetben ez előfordulhat. A zaklatásnak minősülő nyelvhasználatot tiltó szabályok azonban egyfelől a szólássza-

[11] Code of Conduct of the Comenius University in Bratislava.

[12] Az amerikai jogi problémákat összefoglalják: Chemerinsky, 2020 és Roederer, 2020.

[13] Roederer, 2020, 28. skk.

badság, másfelől a jogi karoknak az esélyegyenlőség és az intézmény céljainak elérését előmozdító környezet biztosításában vállalt kötelezettségének mérlegelése alapján indokolhatók.”^[14]

Azzal együtt, hogy a verbális bántalmazás elleni védelmet több jogág és az etikai szabályzatok is biztosítani látszanak, idehaza legalábbis saját tapasztalatunk szerint a hallgatók ingerküszöbét ritkán érik el az oktatók részéről közhelyként használt, sértő fordulatok. A pl. a „vidékiekre”, „nőkre” utalások, az „intellektuális” trágárkodás, vagy éppen olyan kifejezések, mint hogy „beszélhetek én itt számokról a joghallgatóknak”, alapvetően már etikai normákat sértenek. Mégis, ezek ellen csak kirívó esetekben emelnek szót érdemben a hallgatók, mint „foglyul ejtett közönség” a tanteremben. Az egyetemi zaklatások esetében magas a látencia.^[15] Az ilyen magatartások esetében ritkán jut el rendes bíróságig egy-egy kényes ügy, amelyek ugyanakkor a sajtóban is nagy visszhangot váltanak ki. A rendelkezésre álló büntető-, munka-, személyiségvédelmi vagy antidiszkriminációs jogi normákon túl az etikai szabályzatokra, úgy tűnik, nagy felelősség hárul. Ezek az esetek ugyanis egy közösség ügyeinek tekinthetők, nem pusztán néhány személy közötti konfliktusnak. Ilyen értelemben a közösségek – alább példákkal bemutatott – belső szabályzatai jelenthetik nemcsak a diszkrétebb, gyorsabb eljárást, de azt az eszközt is, amely révén az emberi méltóságot tiszteletben tartó viselkedési kultúra szervesül a társadalmi kapcsolatok minőségibb szintjére szocializáló egyetemi közegben.

Az ELTE „elítéli, ha bármelyik polgára visszaél vélt vagy valós hatalmi helyzetével” (Etikai Kódex, 11.). A Széchenyi Egyetem oktatója „Tartózkodjék attól, hogy bármelyik hallgatója tevékenységét, eredményeit sértő vagy lealacsonyító kifejezések használatával vagy módon értékelje ... valamint a megkülönböztetést bármely olyan vélt vagy valós tulajdonság alapján, amely a hallgató önrendelkezési jogának körébe tartozik, vagy amelyet a hallgató nem képes befolyásolni.” (Etikai Kódex, 3.§ (8) bek.). A PTE leírja, hogy ügyelni kell arra, hogy a kollegiális vagy hallgatókkal való „beszélgetés formája és hangneme ne legyen kellemetlen. Ne tűnjön a megszólalás túlzottan bizalmaskodónak”, részletezve még a magázódás és tegeződés megfelelő (és helytelen) eseteit is. A PTE szabályzata szerint az oktató „tevékenységével elősegíti a hallgatók szakmai és emberi fejlődését is. Ennek érdekében fellép az oktatást, tanulást megzavaró viselkedéssel és jelenségekkel szemben.” A szabályzat definíciót ad a zaklatásra is, elítélve annak minden formáját (Kommunikációs és magatartási kézikönyv, 5.2. ill. 6.1.1.).

Pozsonyban, a Comeniuson explicitebb fordulatokat találunk mások jogainak tiszteletben tartása tekintetében. Az oktatási tevékenység során toleránsan, az emberi mivolt és gondoltszabadság tiszteletben tartásával kell eljárniuk. Sohasem lehet senkit megalázni, vagy más módon erkölcstelenül, hatalmaskodva viselkedni (Etikai kódex 3. cikk (3) bek. b-c.). Az önmagát különböző egyének közösségeként definiáló Bécsi Egyetem a tagjai között a kölcsönös tisztelet és

[14] Roederer, 2020, 41.

[15] Eduline, 2017.

megbecsülés alapján való kapcsolattartást várja el, így elfogadhatatlan az intoleráns, diszkriminatív, támadó magatartás vagy kivételezés bármilyen formája. A szexuális zaklatás vagy mobbing eseteire a büntetőjog és a munkajog szankcióit is kilátásba helyezi az egyetem Magatartási Kódexe (3. pont).

Az egyetemi szólásszabadság körében az is felmerülhet, hogy az egyetemeken miként szólhatnak nem egyetemi polgárok. Külsősök alatt itt elsősorban azokat értjük, akik nem oktatási vagy tudományos tevékenységet látnak el a kampuson. A külsős személyek szólásszabadságát itt csak egy szűkebb területen vizsgáljuk: a nem tantermi alkalomra hívott vendégek eseteire, amelyeket az egyetemi szabályzatok általában „rendezvényszervezés” fogalma alatt rendeznek.

A rendezvényszervezéssel kapcsolatos alapvető szempont, hogy a kampuson megvalósuló rendezvény „teret” kínál a szóláshoz. A fenntartó/tulajdonos az ingatlanok rendelkezésre bocsátásánál tartalomsemleges megközelítést alkalmazhat, de szóba jöhetnek biztonsági, költségekkel vagy az egyetemi célkitűzések kockáztatásával kapcsolatos szempontok is. Alapvető értékválasztásunk, hogy az egyetemek a tudás felhalmozásának intézményei, a felsőoktatásnak pedig az értelmiségi létre is kell szocializálni hallgatóit. Ebből fakadóan a különféle véleményeket, információk szabad áramlása egyértelműen pozitív érték, amely az egyetemet jobbá teszi. Ugyanakkor, ahogy a szólásszabadság „*marketplace of ideas*” megközelítése is megtűr egyes korlátozásokat, úgy a kampusz sem szükségszerű, hogy a korlátlan szólás tere legyen. Az alábbiakban az egyetemi rendezvényszervezési szabályok szólásszabadsággal kapcsolatba hozható alapelveibe pillantunk bele.

A rendezvények általánosan előzetes engedélyezés alá tartoznak, amivel a hallgatói önkormányzat és az egyetem vezetői a kényes szólások tekintetében kapuórt állhatnak. A legbiztonságosabb hozzáállás, amennyiben az egyetem alapvetően kizár mindenféle pártpolitikainak nevezhető tevékenységet a falai közül, megelőzve mindenféle kiegyensúlyozási problémát. Az ELTE Etikai kódexe szerint „Az Egyetem tiltja az egyetemi infrastruktúrájának pártpolitikai célra, világnézeti agitációra történő igénybevételét” (14. pont). A Debreceni Egyetemen „rendezvény nem engedélyezhető, ha az zavarhatja az oktatási tevékenységet, sérti az egyetem érdekeit, hírnevét, vagy ellentétes az egyetem szellemiségével, céljaival, küldetésével. A Debreceni Egyetem területén politikai indíttatású és célú rendezvények nem szervezhetők.”^[16]

A Nemzeti Közszoigálati Egyetem szabályzatának célkitűzései átfogó (és ezáltal talán értelmezési-alkalmazási kihívásokat is teremtő) értékrendszeret fektetnek le: célja a szabályozásnak, hogy az NKE-n „kizárólag olyan hallgatói rendezvények kerüljenek, kerülhessenek megrendezésre, amelyek tiszteletben tartják az emberi méltóságot, figyelemmel vannak az alapvető emberi értékekre és az egyenlő bánásmód követelményére, híven tükrözik az Egyetem szelle-

[16] DE SZMSZ 24. számú melléklet, Rendezvényszabályzat 2.§ (7)-(8) bek.

miségét, értéket teremtenek és értéket őriznek, elősegítik a hallgatói és oktatói közösség építését, a hallgatók tanulmányi és tudományos előmenetelét, az Egyetem népszerűsítését, továbbá megteremtik a hallgatók biztonságos és kulturált kikapcsolódásának, szórakozásának lehetőségét”.^[17]

Konkrét tartalmi szűrést biztosíthat a Bécsi Egyetem szabályzata, amely kijelenti, hogy az Egyetem bármikor megszakíthatja, betilthatja az olyan rendezvényeket, amelyekről kiderül, hogy „szervezője, társszervezője, előadója, szónoka közeli kapcsolatban áll náci, militáns vagy egyéb radikális csoportokkal” (V. 1. g. pont).^[18] A London School of Economics útmutatója szerint a hallgatói szervezésű rendezvény akkor tehető nyilvánossá külsősök vagy épp a sajtó számára, ha egy oktató (PhD hallgató erre nem elég) vállalja a rendezvény vezetését (mint *chair*). Ennek hiányában csak az egyetemi polgárai számára lehet elérhető az esemény. Az LSE vezetése udvariassági és előkészületi okok miatt „a kiemelt figyelmet felkeltő vendégek” meghívását legalább 15 nappal az esemény előtt engedélyezi. Ilyen vendég lehet a példálózó felsorolás szerint valamely jelenlegi vagy korábbi államfő, kormánytag, illetve „minden olyan nagy formátumú politikai személyiség, akinek jelenléte az egyetemen várhatóan erős érzelmet és reakciókat vált ki az LSE közösségében vagy a nyilvánosságban”.^[19]

Meglátásunk szerint az egyetemek általában felkészültek a kényesebb előadókkal kapcsolatos kihívásokra, de személyes percepciónk az, hogy Magyarországon inkább alapállás, hogy politikai relevanciájú események ne történjenek az egyetem falai között.

IV. ZÁRÓ GONDOLATOK

Összefoglalóan megfogalmazhatjuk, hogy a jogszabályi rendelkezéseken túlmenő, az egyetemi etikai és belső szabályzatokba foglalt előírások olyan kultúrát kell képviseljenek, amely méltó az egyetemek társadalmi missziójához: a tudás és a demokrácia értékeinek^[20] megerősítéséhez.

A kutatásunk jelen fázisában kijelenthető, hogy jogvitákhoz alapvetően azon egyetemi szabályozók, rendelkezések alkalmazási problémái vezethetnek, amelyek nem kellően világos fogalmakkal túl tágran teszik korlátozhatóvá a véleménynyilvánítást, vagy pedig eljárási szabályaik bizonyítási, jogorvoslati rendelkezései nem ígérek hatékony panaszkezelést. A világos normák, visszaható hatály tilalma, egyértelműen szabályozott felelősségi konstrukció, eljárási és bizonyítási szabályok önmagukban is a belső szabályzatok és intézményi értékek

[17] NKE SZMSZ 12. sz. melléklet, Szabályzat a hallgatói rendezvények szervezésének rendjéről.

[18] Rules and Regulations Governing the Use of University of Vienna Facilities and Grounds for Events.

[19] LSE Organising events.

[20] Biesta, 2007, 467–479.

jobb elfogadásához vezetnek. Ezek a közösségek aligha érik el a közösen osztott értékek legitimitását, elfogadottságát, ha ezek a belső normák nincsenek összhangban a jogszabályi rendelkezésekkel és alkotmányosan védett értékekkel, eljárásokkal.^[21]

Az olyan értékek, mint az „emberi méltóság” – amelyek a szólásszabadsággal szemben állnak, korlátozásának igazolására szolgálnak – tartalmát a bírósági ítélkezési gyakorlat és jogtudomány már értelmezte és kidolgozta. Mint fentebb megfigyeltük, a magatartási kódexek tucatnyi további általános, tartalmukban vitatható kifejezést tartalmaznak, mint például „kulturált kikapcsolódás”, „politikai semlegesség”, „erkölcstelenül viselkedni”, „egyéb radikális csoportok”. Ezek a kifejezések és normák túlmutatnak a jogi normákon, mivel az adott tudományos vagy egyetemi közösség integritását szolgálják. Az etikai szabályozók a közösség belső életének értékalapú, kultúrateremtő normáiként funkcionálnak, sem hiányukat, sem túlszabályozásukat nem tartjuk elfogadhatónak.

A belső normarendszer működését a közösség tagjai közötti élő diskurzus biztosíthatja. Márpedig a párbeszédre épülő ismeretszerzés az egyetemi kultúra erős alapja, ahogyan azt az európai egyetemek Magna Chartája (2020-ban) megfogalmazza: „Az egyetemek a tudás létrehozása és terjesztése során megkérdőjelezzik a dogmákat és a bevett tanokat, és kritikus gondolkodásra ösztönzik a hallgatókat és a tudósokat. Az akadémiai szabadság az éltető elemük; a nyílt kutatás és a párbeszéd a táplálékuk.”^[22]

IRODALOM

- Biesta, Gert (2007): Towards the knowledge democracy? Knowledge production and the civic role of the university. In: *Studies in Philosophy and Education*. 5/2007. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11217-007-9056-0>.
- Chemerinsky, Erwin (2020): Egyetemi szólásszabadság. In: *In Medias Res*. 2020/1. sz.
- Dombrovski Áron (2022): Így válnak az egyetemek dicső tudományos műhelyekből cégszerűen működő, pénzközpontú diplomagyárrakká. (Elérhető: <https://qubit.hu/2022/06/03/igy-valnak-az-egyetemek-dicso-tudomanyos-muhelyekbol-cegszeruen-mukodo-penzkozpontu-diplomagyarakka>. Letöltés ideje: 2022.10.20.).
- Eduline: Szexuális zaklatás az egyetemeken: sehol nincs ilyen eset?, 2017. (Elérhető: https://eduline.hu/felsooktatasi/egyetemek_szexualis_zaklatas_03LNOP. Letöltés ideje: 2022.10.20.).
- Fleming, Peter (2021): *Dark Academia - How Universities Die*. Pluto Press, London. DOI: <https://doi.org/10.2307/j.ctv1n9dkhv.13>.
- G. Karácsony Gergely (2006): Állami szerepek a felsőoktatásban. Dialóg Campus, Budapest.

[21] A munkaszerződés részének minősülő etikai szabály megsértése az együttműködési kötelezettség megsértésének minősülhet, így rendes felmondás alapja lehet, ehhez és az etikai szabályok munkaiügyi vitákban való figyelembevételéhez ld. Rózsavölgyi, 2022.

[22] Magna Charta Universitatum 2020.

- Gödri Rita (2022): *A Corvinus az oktatók tiltakozása miatt változtat a kommunikációs szabályzatán.* (Elérhető: <https://oktatas.atlatszo.hu/2022/07/14/a-corvinus-az-oktatok-tiltakozasa-miatt-valtoztat-a-kommunikacios-szabalyzatan/>. Letöltés ideje: 2022.10.20.).
- Koltay András (2021): A véleményszabadság alkotmányos védelme az Alaptörvény első évtizedében. In: *Acta Humana.* 2021/2. sz. DOI: <https://doi.org/10.32566/ah.2021.2.3>.
- Lock, Tobias (2019) (Freedoms) Articles 6-19. In: Kellerbauer, Manuel – Klamert, Marcus – Tomkin Jonathan (szerk.): *The EU Treaties and the Charter of Fundamental Rights. A commentary.* Oxford University Press, Oxford.
- Magna Charta Universitatum 2020. (Elérhető: http://www.magna-charta.org/resources/files/mcu-2020-english/at_download/file/AAA%20-%20MCU2020%20English%20-%202020-08-10.pdf. Letöltés ideje: 2022.10.20.).
- McAvoy, Paula (2019): Political discussion in the classroom – what should educators be trying to do? In: *The Line K-12.* 6/2019.
- Post, Robert C. (2013): *Democracy, Expertise, and Academic Freedom: A First Amendment Jurisprudence for the Modern State.* Yale University Press.
- Recommendation CM/Rec(2007)6 of the Committee of Ministers to member states on the public responsibility for higher education and research.
- Roederer, Christopher J. (2020): Véleménynyilvánítás a jogi kar kampuszán: a kalapács vagy a bontógolyó beszél valójában? In: *In Medias Res.* 2020/1. sz.
- Rózsavölgyi Bálint (2022): Mennyire számít a bizalom? A munkaviszony egyoldalú megszüntetésének mely esetben lehet jogszerű indoka a bizalomvesztés? In: *Pécsi Munkajogi Közlemények.* 2022/1-2. sz.
- Weber, Max (é.n.): *A tudomány mint hivatás.* (Elérhető: <https://adoc.pub/queue/a-tudomany-mint-hivatas.html>. Letöltés ideje: 2022.10.20.).

EGYETEMI BELSŐ SZABÁLYZATOK

- Code of Conduct of the University of Vienna. (Elérhető: https://phil-kult.univie.ac.at/fileadmin/user_upload/f_philkult/pdf/Code_of_Conduct_english.pdf. Letöltés ideje: 2022.10.20.).
- Code of Conduct of the Comenius University in Bratislava. (Elérhető: https://uniba.sk/fileadmin/ruk/studium/Predpisy/Vnutorne_predpisy/The_Code_of_Conduct_of_Comenius_University_in_Bratislava.pdf. Letöltés ideje: 2022.10.20.).
- DE Szervezeti és Működési Szabályzat, 24. sz. mell., Rendezvénytiszabályzat. (Elérhető: <https://mad-hatter.it.unideb.hu/portal/displayDocument/S%C3%BAg%C3%B3/accept-Terms.pdf>. Letöltés ideje: 2022.10.20.).
- ELTE Etikai Kódex. (Elérhető: https://www.elte.hu/file/ELTE_Etikai_Kodex.pdf. Letöltés ideje: 2022.10.20.).
- LSE Organising events. (Elérhető: <https://info.lse.ac.uk/current-students/estates-division/room-bookings/events>. Letöltés ideje: 2022.10.20.).
- NKE SZMSZ 12. sz. melléklet, Szabályzat a hallgatói rendezvények szervezésének rendjéről. (Elérhető: https://www.uni-nke.hu/document/uni-nke-hu/A_hallgatoi_rendezyenyek_szervezesenek_rendjerol_szolo_szabalyzat_2019_VII_18.pdf. Letöltés ideje: 2022.10.20.).
- PTE: Kommunikációs és magatartási kézikönyv. (Elérhető: https://adminisztracio.pte.hu/sites/pte.hu/files/files/Adminisztracio/Szabalyzatok_utasitasok/KoMaKe/magatartasikezikonyv20151001.pdf. Letöltés ideje: 2022.10.20.).

- Rules and Regulations Governing the Use of University of Vienna Facilities and Grounds for Events. (Elérhető: https://vam.univie.ac.at/fileadmin/user_upload/d_event/Dokumente/Service_Download/Use_of_University_of_Vienna_Facilities_and_Grounds_for_Events.pdf. Letöltés ideje: 2022.10.20.).
- SZE Etikai Kódex (a Kódex belső hálózaton érhető el).